

József élete

Lekció: Jel. 5.

Textus: Gen. 49.1-28.

2003. okt. 26.

Gazdagrét

Jákób testamentuma

A halálra készülő Jákób, miután magáénak fogadta, majd megáldotta József két gyermekét, végezetül összehívja mind a tizenkét fiát, hogy utoljára szóljon hozzájuk. Bár általában azt a címet olvassuk mai textusunk felett, hogy Jákób megáldja tizenkét fiát, valójában ez a rész egészen más jellegű, mint a Mózes első könyvében korábban olvasott elbeszélések. Tartalmára nézve nem kizárólag áldás, sőt, jelentős részben intés, illetve átok is. Továbbá nem pusztán a tizenkét fiút ölelik fel az ősatya szavai, hanem Izrael népének – tőle származó – tizenkét törzsét, ezen törzsek jövőjét is. Jákób prófétaként lát, isteni ihlettel szól, hogy elmondja fiainak, „*mi történik veletek a messze jövőben.*” A szakasz formájáról pedig azt kell elmondanunk, hogy – a bibliai próféciák többségéhez hasonlóan - nem elbeszéléssel, hanem költéssel találjuk magunkat szemben. Jákób utolsó szavai, Jákób testamentuma eme sajátossága azt hordozza magában, hogy nem nyilvánvaló a kapcsolata József történetével, amelybe beágyazva találjuk. Mindezek alapján fel kell tennünk a kérdést: hogyan halljuk meg ebben a részben Isten üzenetét a számunkra?

Jákób, a próféta, Isten Lelkétől megragadottan lát és kijelent. Izrael tizenkét törzsének ősatya mindenekelőtt meghatározó kijelentéseket tesz. Megfogalmazza a törzsek legfontosabb jellemvonásait, jövőjük egy-egy meghatározó eseményét, egymáshoz való viszonyukat. Próféta látomásai és kijelentései azonban nem függetlenek apai szerepétől. Hajlamosak vagyunk arra, hogy Isten embereit steril, a személyes körülményektől érintetlen, családi életükben (ha egyáltalán van családjuk) hibátlan férfiakként vagy nőknek tekintsük. Mondanivalójuk is mintha felülállna a mindennapok ügyes-bajos, sokszor kicsinyes, fájdalmasan bűnös valóságán. Úgy véljük, ha Isten alakítja a jövőt, az valamilyen módon érintetlen kell hogy legyen az olyan bukdácsolásokkal, kínlódásokkal teli élettől, mint amilyen a miénk. Márpedig a jövőben, amit ez a rész elénk tár, benne foglaltatnak úgy az apa, mint a fiak kudarcai, gyengeségei, vétkei is. A próféta Jákób nem szenttelenül, hanem apaként, hosszú életére visszatekintve és az eljövendő generációkra előrenézve szól. (vö. v. 18.) Bemutatja, hogy az egész élet Isten kormányzása alá tartozik, hogy a múlt eseményei hogyan formálják a jelent és a jövőt. Mindezek tükrében felismerhetjük, hogy milyenek vagyunk, hogy formálódtunk és hogyan alakítjuk mi magunk a jövő nemzedékeit.

Egy feltűnő sajátossága az olvasott résznek, hogy Jákób öt fiáról beszél részletesebben (Rúben, Siemon és Lévi, Júda, József), míg a többiekéről jobbra csak egy-egy mondat erejéig esik szó. Érdemes megjegyezni, hogy azok a fiúk kapnak részletesebb üzenetet, akiknek Jákób illetve József történetében fontosabb szerepük volt. Ennek alapján mi is ebben a négy részletben keressük Jákób próféta üzenetének megértését.

I. Rúben, a lázadó elsőszülött

Jákób a büszke apa szavaival illeti elsőszülöttjét, Rúbent: „*te vagy elsőszülöttem, erőm, férfierőm első termése, kiválóan hatalmas, kiválóan erős.*” Minden benne van ebben, amit egy apa álmodik fiáról. A felemelő, sokat ígérő sorok azonban váratlanul meglepő fordulatot vesznek, és ezzel szerepük nem más, mint az apai fájdalom és iszonyat hangsúlyozása: „*Kiáradtál, mint a víz, nem maradsz az első, mert atyád ágyába léptél, akkor meggyaláztál, nyoszolyámba léptél.*” Váratlan Jákób elkeseredett indulata, hiszen Rúben tettéről teljes volt eddig a hallgatás. Egy rövid mondatot olvasunk erről, amely szerint „*elment Rúben, és Bilhával, apja másodrangú feleségével hált, de Izrael meghallotta.*” (Gen.

35.22) A gyalázatos tett háttérében Jákób kedves és szeretetett feleségének, Ráhelnek a halála, valamint az utána következő családi úr állhatott. Rúben, aki a megvetett Lea fia, vélhetőleg meg akarja akadályozni, hogy Ráhel halálával annak szolgálója, Bilha foglalja el a kedvenc feleség pozícióját. Ha ez valóban így van, akkor a vérfertőző tett mögött nem a szexuális kívánságot, sokkal inkább apja iránti elkeseredett haragját kell látni. Gyűlölte apját, aki nem tiszteli anyját, és ezért tettével apja tekintélye ellen lázad. Azzal, hogy apja ágyába lép, kifejezi, hogy már most, apja életében igényt tart házára és mindenére. Jákób mindezt megtudta, de semmit sem tett – talán közömbösségből, talán gyengeségből? Most viszont eljött az idő, hogy Rúben belássa tettének következményeit. Nem maradhat meg az elsőszülött kiváltságában, mert apja meggyalázásával alkalmatlanná lett erre.

Rúben, az elutasított gyermek fájdalmát, valamint ebből eredő dühét jól illusztrálja a gátat áttörő, pusztító sodrásával mindent leromboló víz képe. Bár tette mozgatórugóit megérthetjük, mindez nem menti fel a lázadó fiút, sem akkor, sem ma. Az apák bűnének gyümölcse a lázadó fiatalok generációja, amely rombolásban ill. sokszor erőszakos és törvénytelen szexuális cselekedetekben éli meg minden tekintély elvetését. Hogyan lesz vezető abból, hogyan lehetne példa testvérei szemében az, aki eltékozolja az örökséget? Aki nem tud gátat szabni fájdalomának, nem tudja azt helyes mederbe vezetni, hogyan lehetne felelős vezetővé, hogyan élhet bölcsen és tisztán a hatalommal? Milyen irányt fog venni a kiválóan hatalmas és kiválóan erős fiatalok élete társadalmunkban? Hogyan formálódunk, mit kezdünk a fájdalommal és a lázadással? Hogyan alakítjuk fiainkat és leányainkat? Jákób látomása azt mutatja, hogy ezeken a kérdéseken közös jövőnk függ.

Jákób prófétai látomása az elsőszülöttség, az erő, a hatalom elvesztéséről beigazolódott. Rúben törzse nem lett meghatározó Izraelben, nem származott belőle sem próféta, sen bíra, sem király. A Jordántól keletre, a nemzet szélén kapta örökségét. Az elsőszülött, Jákób férfierejének első termése nem lett meghatározóvá Isten népében.

II. Simeon és Lévi, az erőszak és düh testvérei

Simeont és Lévit, Rúben és Júda édestestvéreit, együtt szólítja meg Jákób. Kemény szavakkal indítja mondandóját, amely haragjuk, erőszakosságuk megátkozásával zárul. „*Simeon és Lévi testvérek, erőszak eszközei a fegyverek.*” Értelemszerűen testvérei ők másoknak is; a kifejezés ezért nem a vérszerinti, hanem a lelki közösségre vonatkozik. Ketten főszereplői Jákób élete egyik legvéresebb történetének, ahol gátlástalan erőszakosságuknak adtak teret (Gen. 34.) Húgukat, Dinát, megerőszakolta egy sikemi ifjú, aki később házasságot ajánlott neki. Simeon és Lévi azonban bosszút forraltak a sikemiek ellen. A házasság érdekében Sikem lakói, Jákób fiai kérésére, körülmetélkedtek. A két fiú azonban a megegyezést megszegve rátört a sebláztól legyengült férfiakra, és lemészárolta őket. Jákób - akinek közömbössége és kusza családi helyzete ehhez az eseményhez éppen úgy hozzájárult, mint az előzőhöz – most erre emlékeznek, és ezt az eseményt látja úgy, mint ami meghatározza Simeon és Lévi törzsét Izraelben. Két dologra hívja fel a figyelmet.

„*Közösségükbe ne menj, lelkem, gyülekezetükkel ne egyesülj dicsőségem.*” Az Ószövetség visszatérő tanítása, hogy az erőszakkal ne vállaljunk közösséget. Ne vágyjunk társaságukra, bármily ünnepeket legyen is az; ne kívánjuk mindazt, amit megszereztek, bármily kívánatos is legyen az; ne gyönyörködünk útaikban, bármily sikeresnek is mutatkozzanak azok. Az általuk megtestesített ravaszság mögött gyakran kíméletlen kegyetlenség, emberek szószerinti vagy jelképes lemészárlása áll. Az erőszak és harag számos formát ölt a mi világunkban is. Formált minket, és – sajnos – mi is alakítunk másokat saját indulatos voltunkkal, akár úgy, hogy „példaként” az ügyek erőszakos elintézését tanultuk és adjuk tovább, akár úgy, hogy családjunkban tör ki az elkeseredett indulat. Jákób arra hív, hogy határoljuk el magunkat ettől, hogy egész lényünk tiltakozzék az

erőszak és düh minden rejtett vagy nyílt formájától, hiszen mindez sehova sem visz. „*Szétosztom őket Jákóbban, elszélesztem Izraelben*”, hangzik az ítéletes szó. És valóban, bár Lévi törzsét Isten papi szolgálatra kiválasztotta (egy sokkal dicsőségesebb tettel összefüggésben), nem volt önálló területük Izraelben. Simeon törzse pedig, amely a mózesi népszámlálási adatok szerint a legkevesebb felnőtt férfival bírt (4Móz.26.12), Júda örökségén belül kapott földet, és hamar eljelentéktelenedett. Mindenben Jézus Krisztus mondása igazolódik: „*Boldogok a szelídek, mert ők öröklik a földet.*” (Mt. 5.5) És bár úgy tűnik, hogy ma csak az érvényesül, az marad fent, az jut egyről a kettőre, aki nem szelíd, hanem kellően erőszakos; és a harag valamint a bosszú sokkal jobb tanácsadó a világ farkastörvényei között, mint a jézusi szelídség; valamint feszült bensőnk is inkább hajlik a kiabálásra, mint a kedves és türelmes szóra, higgyünk Jákób szavainak. Forduljunk el az erőszak és harag minden formájától, keressük a szelídséget és türelmet, hogy életet nyerjünk!

III. József, a bőséges áldások birtoklója

Jákób megáldja Józsefet, kedvenc fiát, Egyiptom uralkodóját. Áldása, a korábbiakhoz hasonlóan, József élete eseményeihez nyúlik vissza. Gazdagon termő gyümölcsfának látja őt, aki azonban nincs híjával ellenségeknek: „*Termő fa ága József, termő fa ága forrás mellett, ágai átnyúlnak a kőfalon. Ezért keserítik, nyilazzák, kergetik az újászok.*” Helyesen tesszük, ha ezekben a képekben nemcsak József (Efraim és Manassé törzsei) jövőjét, hanem múltját is látjuk. József folyamatos nyílzápor, azaz támadás céltáblája volt. Először testvérei, majd az izmaeliták, akiknek eladták, Potifár felesége, aki hazugságával a börtönbe juttatta, a főpohárnok, aki ígérete ellenére megfélemlített róla... Józsefnek sokak támadását, rágalmozását, hűtlenségét kellett kiállnia. A támadások azonban mind kudarcot vallottak, hiszen „*mozdulatlan marad [József] úja, feszülnek izmos kezei.*” Mindennek háttérben nem József ereje, vagy szerencséje, hanem az Úr áll, akit Jákób a következő, csodálatosan gazdag nevekkel illet: Jákób erőssége, Izrael pásztora, Izrael kősziklája, atyád Istene, a Mindenható. Benne van ebben mindaz, ahogy Jákób hosszú élete során megismerte Istent, aki menedéke volt, aki vezette, aki generációkon keresztül megmutatta hűségét a családban. Az áldás megfogalmazása hasonlóan gazdag és bőséges: „*...megáld téged az ég áldásával felülről, a lent elterülő mélység áldásával, az emlők és anyaméh áldásaival. Atyád áldásai erősebbek az örök hegyek áldásainál, az örök halmok gyönyörűségeinél.*” Jákób mindent “belead”, mindent befoglal szeretett fia felett mondott utolsó szavaiba. És valóban, Efraim és Manassé törzse a legjobb földeket örökölték Kánaán területén a honfoglalás után.

A Józsefről és leszármazottairól szóló prófétai látomás gyökere Isten segítségével és jelenléte a viszontagságok idején. József valóban termő fa ágává lett, de hajlamosak vagyunk elfelejteni a harcokat, amelyek idevezettek, és könnyen szem elől tévesztjük Istent, aki mindvégig vele volt. Ezek a sorok arra hívnak minket, hogy küzdelmeinket, harcainkat, gyermekeink nehézségeit lássuk Isten gondviselő munkájának fényében. Higgyük Isten gondviselését, aki József történetében csodálatosan mutatta meg, hogyan munkálkodik népe javára úgy, ahogy mi azt elképzelni sem tudjuk. Ebben a reménységben emeljük gondviselő Atyánk elé minden harcunkat, minden küzdelmünket. Ő bőséges áldásokat készít ott, ahol mi ma csak nyomorúságot, fájdalmat, elveszettséget látunk.

IV. Júda, a messiási reménység hordozója

Utoljára szólok Júdáról, akit apja Simeon és Lévi után, de József előtt, a harmadik helyen áld meg. Ennek oka az, hogy Jákób prófétikus szavai Júda személyében nyúlnak a legtávolabbi jövőbe általa, hogy messiási reménységet fogalmazzanak meg.

Júda elsősege testvéreivel szemben nem magától értetődő, hiszen ő sem egy eredendően „jó gyerek”. József történetében azonban fellelhetjük jellemváltásának állomásait. Amikor a testvérek meg akarják ölni a divatos ruhájú, elkényeztetett ifjút, Júda az, aki előáll az ötlettel: adjuk el őt a kereskedőknek! Később a menyével, Támárral megesett történet (Gen. 38) úgy mutatja be őt, mint keményszívű, öntörvényű, szenvedélyei által irányított embert. József történetének vége felé azonban egy másik személy áll előttünk. Továbbra is vezető, de apja iránt együttérző, aki olyan mértékben áldozatkész, hogy önmagát hajlandó lenne az egyiptomi főember rabszolgájának átengedni, csak hogy Benjámin hazatérhessen idős apjához. (Gen. 44.14-34) Ő lesz hát az, akit magasztalnak testvérei, aki előtt leborulnak atyjának fiai.

Jákób prófétai ihletésű költészete azonban túlmutat ezen. Júdát fiatal oroszlánhoz hasonlítja, aki éppen jóllakott a zsákmányával, lehevert, és senki nem meri megközelíteni. A hatalom, az erő jelképe ez, amely végigvonul a Biblián.

A következő kép kiterjeszti Júda törzsének uralmát a testvéreken, azaz Izrael törzsein túl a népekre is. Jákób látja, amint eljönnek a népek Júda leszármazottjához, az uralkodóhoz („kormánypálca térdei közül), hogy tiszteletüket tegyék és engedelmességet fogadjanak neki.

Az uralkodás képét a bőség, sőt, a paradicsomi állapot képei váltják fel: *„Szőlőtőhöz köti szamarát, nemes tőkéhez számárcsikáját. Ruháját borban mossa, köntösét a szőlő vérében.”*

A Jákób által látottak részben beteljesedtek Dávid királysága idején, aki Júda törzséből való volt. A teljes uralom, a népek hódolata, a paradicsomi bőség azonban ahhoz tartozik, aki Júda törzséből egyedül volt méltó arra, hogy feltörje a pecsétet, felnyissa a könyvet és beletekintsen abba. Az oroszlán Júda törzséből, a megöletett Bárány az, akiben Ábrahám, Izsák és Jákób minden áldása beteljesedett. Őbenne lett teljessé Izrael tizenkét törzsének a küldetése, ő az egész világ történelmének szíve, kezdete és vége. Ő a mi egyedüli reménységünk, aki népévé hívott el bennünket is. Hozzá fordulunk, amikor küzdünk a lázadás szellemével, amikor indulataink és haragunk leteperni készülnek minket, amikor az erőszak elborítani akar minket. Ő az, aki győzött hatalmasan – és mégis szelíden, akiről egyszerre mondhatjuk, hogy a Júda oroszlánja és a megöletett Bárány. Őt dicsérjük és imádjuk, hangosan kiáltva:

*„Méltó a megöletett Bárány,
hogy övé legyen az erő és a gazdagság,
a bölcsesség és a hatalom,
a tisztesség, a dicsőség és az áldás!”*